

EGERESI ZOLTÁN

MOZGALOM A JOGOKÉRT ÉS SZABADSÁGÉRT:

EGY ETNIKAI PÁRT ÚTJA AZ EURÓPAI LIBERÁLISOKHOZ

Bulgáriában 2009 a választások éve volt, amikor az ország – Romániához hasonlóan – második európai parlamenti választásának nézett elébe. Ennek különös jelentőségét adta, hogy a júniusi megmérettetés ezúttal a 2009 júliusában tartott országgyűlési választások nyitánya volt. A korrupciós ügyei miatt repedező kormánykoalíció és egy új párt, a Boyko Borissov vezette „Polgárok Bulgária Európai Fejlődéséért” nevű szervezet összecsapása a pártok közötti erőviszonyok átrendezését előlegezte meg. Ebben a bulgáriai kontextusban a júniusi EP-választáson a szokásos uniós logika szerint az átlagosnál nagyobb részvételre és a 2007-eshez képest gyökeresen más végkifejletre lehetett számítani.

Az alacsony részvételi arány mellett az EP-választások egyik legfőbb jellemzője, hogy azok az adott ország két országgyűlési választása közötti időszak indikátorai. Míg az országgyűlési választások után nem sokkal tartott megmérettetésen többnyire a frissen megválasztott kormánypártok nyernek, addig a periódus közepén rendszerint az ellenzéki pártok kapnak több szavazatot. Ha viszont az EP-választások előzik meg az országgyűlésieket, akkor általában nagyobb részvétellel és kiélezettebb politikai versenyben zajlanak. Ez pedig a kis, illetve közepes szavazóbázissal rendelkező pártok roszabb szereplését vonja maga után.

Ebbe a csoportba tartoznak az etnikai alapon szerveződő pártok, melyek ugyan rendszerint sikeresen tudják mozgósítani szavazóbázisukat, azonban a magasabb részvételi arány miatt a szokásoshoz képest csekélyebb eredményeket érnek el egy ilyen helyzetben. A 2007-ben több mint 20%-ot elérő bulgáriai török etnikai párt, a magát liberális és nem kisebbségi szervezetként definiáló Mozgalom a Jogokért és Szabadságért (HÖH)¹ ennek a logikának megfelelően szintén kevesebb mandátummal számolhatott.

Jelen írás egyrészt a pártot övező ellentmondásokat igyekszik feloldani, bemutatván a közvélemény által kevésbé ismert Mozgalom a Jogokért és Szabadságért létrejöttéhez vezető utat, illetve az elmúlt 20 év legfontosabb változásait, mely háttér nélkül nehezen kontextualizálható a 2009. júniusi EP-választás eredménye és az azt megelőző kampányhadjárat. A régióban egyedülálló stratégiát folytató kisebbségi párt bemutatása mellett és az uniós választási logika ellenőrzésén túl a tanulmány a júniusi EP-, és a júliusi or-

szágyúlési választásokat is össze kívánja hasonlítani, hogy minél összetettebb képet kapjunk az Európai Unió egyik legsikeresebb kisebbségi pártjáról.

Történelmi előzmények

A jelenlegi Bulgária területe a népvándorlás alatt több török (bolgár-török, besenyő, úz, kun) népcsoportnak adott szálláshelyet, de tartós berendezkedésre csak az oszmán hódítás idején került sor, amikor tömegesen jelent meg az oszmán-török etnikum a Balkánon. Egyrészt az oszmán kormányzat maga segítette elő az elpusztult területek benépesítését kis-ázsiai népcsoportok (kényszer) betelepítésével, illetve a spontán bevándorlás révén is nőtt a török etnikum aránya.

A 16. századra jórészt kialakult a balkáni törökség jelenleg is létező két nagy tömbje: az északkelet-bulgáriai terület, és az Isztambultól Szkopjéig húzódó régió, amely magába foglalja Bulgária déli részét. Az évszázados együttélés és keveredés folytán a lakosság egy része muszlimmá vált, ezáltal jött létre a bolgár nyelvű, de muszlim vallású pomák népcsoport is.

Az 1878-as berlini kongresszus az addig uralkodó helyzetben lévő törököket kisebbségi sorba sodorta. Bár a mai Bulgária területét érintő impériumváltás több hullámban történt, mélyreható következményekkel járt. Egyrészt Bulgária megalakulása fegyveres konfliktusok sorozataként zajlott, ahol az egyik legfőbb ellenfelet az Oszmán Birodalom és a muszlim lakosság jelentette. Mivel az előző századokat is folyamatos bolgár-török szembenállás jellemezte, ezért a létrejövő bolgár nemzettudatba nagyfokú törökellenesség épült be, ami mind a mai napig érezteti a hatását.

1878 után Bulgária egy nemzetállam építésébe kezdett, ami a törökök számának csökkenésével és jogaik korlátozásával járt. Míg 1878 előtt a lakosság több mint negyedét alkották, az 1910-es népszámlálás szerint már csak 11,63%-ot tettek ki.² Ekkor alakult ki a Törökország és Bulgária közötti kitelepítési egyezmények gyakorlata, ami a bulgáriai törökök egyoldalú áttelepedését jelentette. Az elsőre még 1913-ban került sor, majd ezt követte 1925; a gyakorlat az egész 20. században folytatódott.

A bolgár többség – török kisebbség kapcsolatában az 1950-es években állt be először fordulat. Ekkor a bolgár kisebbségpolitika pozitív irányvonalat vett, ami a kulturális élet, oktatás stb. nagyfokú támogatását jelentette. Ennek háttérében az a megfontolás állt, hogy a kommunista ideológia számára ellenfélnek tartott vallásosság, vallási identitás visszaszorítása mellett a nemzeti identitás felerősítésével kívánták integrálni a törököket a kommunista rendszerbe. Ez a törekvés felemás sikerrel járt: a vallásosság ugyan enyhén csökkenni kezdett, azonban a paraszti lakosság körében megerősödött a nemzeti identitás.

Az 1956-ban kezdődő, Todor Zsivkov nevével fémjelzett időszak a korábbi évekhez képest visszarendeződést hozott, és a törökség számára a legnagyobb elnyomással járó periódus lett. Ennek okát egyrészt abban kell keresnünk, hogy a többi kelet-európai kommunista pártelithez hasonlóan, Sztálin halála után a bolgár vezetés a rendszer legitimitását a nacionalizmusból merítette.³ Másrészt pedig válasz volt a valósnak tekintett „török” veszélyre: az 1960-as és 1970-es évektől meginduló török demográfiai robbanás a bolgárok arányának csökkenésével, a török nyelvterület terjeszkedésével járt. A ciprusi konfliktusból pedig egyenesen következett a nemzetbiztonsági probléma, a Törökország „ötödik hadoszlopának” tekintett kisebbség lehetséges elszakadása. A zsvikovi politika fokozatosan húzta elő a török kártyát. Először az alacsonyabb létszámú kisebbségek jogait korlátozták, aztán a török oktatási rendszert kezdték el zsugorítani, majd sor került a családegyesítési program aláírására, aminek keretében 1968 és 1978 között kb. százezer török hagyta el az országot. Ez az erőltetett asszimilációs politika 1984-1985-ben elvezetett a „névváltoztatási projekthez”, ami a török (és muszlim) lakosság nevének „visszabolgárosítását” tűzte ki célul. A pár hónapos kampány alatt több fegyveres konfliktusra is sor került, főként a Rodope vidékén. A kommunista politika ellen török illegális szervezetek alakultak. Legjelentősebb közülük a Bulgáriai Török Nemzeti Felszabadítási Mozgalom lett (bolgárrul: *Tursko nacionalno osvoboditelno dviženie v Bălgarija, TNODB*), melynek vezetője a később letartóztatott Mehmed Dogan (bolgár nevén: Medi Doganov) volt, aki viszont a börtönből is folytatta az ellenállás szervezését.⁴ A robbantások és halálos összecsapások miatt pattanásig feszült helyzetre végül a török határok megnyitása hozta meg a megoldást. A világútlevelet kapó törökök közül körülbelül 350 ezren keltek át a keleti határon, 1989 nyarán („nagy kirándulás”) a közelmúlt egyik legnagyobb népmozgását indítva el Európában. Ez volt a modern Bulgária történetének legsúlyosabb és legmélyebb etnikai konfliktusa, amely a török kisebbség számát a korábbi 75%-ára, 632 682 főre csökkentette.⁵

Változások 1989 után és a kisebbségi kérdés továbbélése

1989 végén egy belső puccs révén megbuktatták Todor Zsivkovot, a Bolgár Kommunista Pártból pedig Bolgár Szocialista Párt (BSP) lett. Noha a rendszerváltás Bulgáriában több időt vett igénybe (az 1990-es választáson még a BSP nyert), de sor került a politikai élet demokratizálására, a gazdaság piaci alapú átszervezésére. Az átmenet rengeteg nehézséggel járt a törökökre nézve. Noha a „nagy kirándulás” után körülbelül 150 ezer török visszatért, illetve 1990-ben a névváltoztatási kampány eltörlésével visszavehették eredeti nevüket; a nacionalista diskurzus hatása nem múlt el teljesen.

Az 1990-es évek eleji gazdasági összeomlás érzékenyen érintette a török területeket. A javarészt mezőgazdaságban dolgozó és dohánytermelő népesség tömegesen ment tönkre. A válság legfontosabb hatása a török lakosság nagyméretű elvándorlása lett. Egyrészt Bulgárián belül indult meg egy belső migráció a nyugati, jobb helyzetben levő területek felé, másrészt Törökország irányába több tízezres nagyságrendben (ámbar az utóbbi években már inkább Nyugat-Európa lett a célpont). Mindezek eredményeképp a 2001-es népszámlálás szerint Bulgária lakosságának csak 9,5%-a (757 781 fő) török etnikumú, török anyanyelvű 771 000 fő (a lakosság 9,7%-a).⁶ Ez a népesség továbbra is a két nagy „történelmi” területen koncentrálódik: az északkeleti Deliormanban és a Rodope térségében. Az északi területeket át-átszelik a bolgár települések, itt a lakosság jelentős része keverten és kisebbségben él; a nagyobb városokban is többnyire néhány százalékos a törökök aránya. Ennek ellenére politikai-gazdasági értelemben az északi régió töröksége alkotja a kisebbség vezető részét, a Mozgalom a Jogokért és Szabadságért vezetőségének jó része is innen származik. A déli, sokkal homogénebb (Kardzsali tartományban abszolút többségben lévő) törökség elzártabb és szegényebb népességet alkot. Ez jellemzően dohánytermelő régió az országon belül. Jelentőségét pártpolitikai szempontból a törökség száma, mozgósíthatósága és az a tény adja, hogy a megnyerhető pomákokkal sok helyen keverten él.

Jogi és politikai szinten is gyökeres változás állt be a törökség életében. A Kerekasztal-tárgyalások első napján (1990. január 4-én) a felek nyilatkozatot fogadtak el a „nemzeti megbékélésről”, amely az 1989. december 27-i minisztertanácsi határozat megerősítése volt: ennek jegyében eltörölték a zsvikovi intézkedéseket és engedélyezték a mindennapi életben történő szabad nyelvhasználatot.⁷ A határozat ellen – jellemzően a kor felfokozott nacionalista közhangulatára – több helyen tüntettek. Szófia 1997-ben aláírta, 1999-ben ratifikálta az Európa Tanács által jegyzett Keretegyezményt a Nemzeti Kisebbségek Védelméről, illetve még 1997-ben megalapították az Etnikai és Népesedési Ügyek Állami Tanácsát, ami a kisebbségi problémákat kezeli, illetve érdekegyeztető tanácsként is szolgál.

A bolgár-török szembenállás azonban a diktatúra bukásával nem szűnt meg, noha átpolitizált jellegéből jelentősen veszített 1990 után (ugyan a névvisszaállításról rendelkező törvény ellen például az ország több városában tüntettek).

A kommunista rendszer összeomlása – noha nem oldott meg minden problémát – összességében pozitív fordulatot hozott. Olyan lehetőség adódott, amivel még sosem tudott élni a bulgáriai törökség: saját pártot juttathatott a parlamentbe.

A Mozgalom a Jogokért és Szabadságért és megalakulásának körülményei

A Mozgalom a Jogokért és Szabadságért létrejöttének kezdetei az 1980-as évek második felére nyúlnak vissza, amikor a bolgár asszimilációs politika ellen illegális mozgalmak bontakoztak ki. Mint már említettük, ezek közül a legnagyobb az 1985. december 25-én megalapított Bulgáriai Török Nemzeti Felszabadítási Mozgalom volt, melynek vezetőjét, az 1954-ben, Északkelet-Bulgáriában született Ahmed Dogant börtönbe is zárták államellenes tevékenysége miatt.

Zsivkov bukása (1989. november 10.) után a törökök, természetes módon, helyzetük javulását várták. Azonban a Kerekasztal-tárgyalásokon sem a bolgár baloldal, sem a bolgár jobboldal (a formálódó gyűjtőszervezet, a Demokratikus Erők Szövetsége) nem használta ki a török kérdést; az előbbi saját politikai múltja miatt, az utóbbi pedig lebecsülte önszerveződésüket, s egyszerű, az emberi jogok hangoztatásával megnyerhető szavazókat látott bennük. Végeredményben pedig mindkettő félt a bolgár társadalomban levő törökellenes indulatoktól.⁸ Tehát mialatt mindkét bolgár oldal elszalasztotta a lehetőséget a török kisebbség megnyerésére, addig a jól szervezett földalatti mozgalmak nem szűntek meg, s kiváló alapként szolgáltak egy török pártalapítási kísérlet számára.

Erre 1990. január 4-én került sor, ahol a párt első embere Ahmed Dogan lett. A pártalapítást bolgár ellenszenv (és tüntetések sora) kísérte, valamint a meginduló Kerekasztal-tárgyalásokra sem hívták meg a mozgalom képviselőit. Azonban a legjelentősebb támadás az alkotmányozás felől érkezett. Az 1991 júliusában elfogadott bolgár alkotmány szerint ugyanis nem lehet etnikai, faji vagy vallási alapon pártot létrehozni (11. cikk 4. bekezdés).⁹ A nyilvánvaló etnikai jellege miatt a HÖH magát nem kisebbségi, hanem liberális pártként definiálta (a vezetőség sokáig ingadozott a Mozgalom a Bulgáriai törökök és muszlimok jogaiért és szabadságáért, illetve a Mozgalom a Jogokért és Szabadságért elnevezés között, míg ez utóbbi nyert).

1991. október 8-án 93 képviselő nyilatkozatban fordult az alkotmánybírósághoz, hogy etnikai jellege miatt nyilvánítsa alkotmányellenesnek a pártot. Érveiket arra alapozták, hogy a vezetők, a tagok és a szavazóbázis mind a törökökhöz (vagy tágabb értelemben a muszlimokhoz) kapcsolódik. Az alkotmánybíróság megoszlott az „alkotmányi nacionalizmus” által kínált feloszlatás vagy a petíció visszautasítása között. Végül, 1992. április 21-én megszületett a döntés: a HÖH-t nem nyilvánították alkotmányellenesnek (a szavazáson 6:5 arányban a nem győzött, egy bíró távolmaradása mellett, de mivel ezáltal nem született meg az előírt hét ellenkező szavazat, ezért a HÖH megszűnése kapcsán elmúlt a veszély).¹⁰

Az alkotmánybírósági döntés révén tehát a mozgalmat nem oszlatták fel; ellenben a bolgár társadalom jó része ma is alkotmányellenesnek tartja azt.

Ez a nyomás viszont további következményekkel járt. A HÖH első perctől az emberi jogok letéteményeseként definiálta magát, melyben persze nagy szerepet kaptak a kisebbségi jogok és a török kisebbség problémái, azonban a többi etnikai párthoz képest – elviekben – sokkal szélesebb réteget képes megszólítani. Annak érdekében pedig, hogy megfeleljen a liberális párt imázsának, a törökök lakta régiókon kívül is tart fent irodákat, ahogy a legtöbb kérdésben is inkább liberális, mint etnikai pártként igyekszik pozicionálni magát.

A 2009-es európai parlamenti választások

A HÖH az elmúlt egy évtizedben a bolgár pártrendszer fragmentálódásával párhuzamosan egyre meghatározóbb szerepre tesz szert a parlamentben. 2001-ben a korábbi választási eredményeihez hasonló, 7,4%-os szereplésével 21 helyet sikerült megszereznie; de ez elegendő volt ahhoz, hogy a szinte teljes ismeretlenségből élre kerülő II. Simeon Nemzeti Mozgalommal kormánykoalícióra lépjen. A négy kormányzati év meghozta a HÖH számára a sikert: míg a fő kormányzó párt a 2005-ös választáson súlyos vereséget szenvedett, addig a Mozgalom a Jogokért és Szabadságért a szavazatok 12,81%-nak megszerzésével 34 képviselőhöz jutott.¹¹ A törökség érdekeinek megfelelően első sorban a vidékkel foglalkozó miniszteri posztokat választva (katasztrófavédelmi, környezet- és vízügyi, földművelésügyi), három minisztert delegált a Szergej Sztanisev által irányított, BSP vezette kormánykoalícióba.¹² A választási sikerekben a HÖH szavazóbázisának növekedése és a bolgár részvételi arány csökkenése játszott közre.¹³

Mint láttuk, a HÖH egy tisztán török etnikai párthoz képest az azokat érintő szűkebb kérdéseknél (mezőgazdaság és vidékfejlesztés) szélesebb, emberi jogi programmal lép fel. Egyrészt az emberi jogok nemzeti ügyként való feltüntetésével a bolgár többség felé próbál nyitni (vagy legalábbis legitimitását liberális, jogvédő pártként biztosítani), másrészt a kisebbségi jogok hangsúlyozásával a többi kisebbséget is megcélozza. Ide tartoznak mindenképp a már említett bolgár nyelvű, de muszlim, s főleg a török lakosságú területek közelében élő pomákok, akiknek etnikai identitása nem túl stabil, s a HÖH jó eséllyel szerezhet szavazatokat közöttük. A másik nagy szavazói csoportot a romák jelentik, akiknek jelentős része muszlim vallású. A Mozgalom a Jogokért és Szabadságért megnyerésük érdekében roma képviselőket is indít, és hatásos kampánytevékenységet fejt ki a romák által lakott negyedekben. Ennek köszönhetően a HÖH szavazói bázisa jóval nagyobb a török etnikum által jelentett szavazói közösségnél. Továbbá a Bulgáriában is zajló roma demográfiai növekedés és e tábor megnyerése a szavazatok szinten tartását vagy a későbbiekben történő növekedését prognosztizálhatja.

A HÖH szavazói bázisának további, igen meghatározó része azonban paradox módon nem Bulgáriában él. Mivel a törvények lehetővé teszik a külföldön tartózkodó/élő állampolgároknak, hogy urnákhoz járuljanak, ezért a Törökországban élő, azonban bulgáriai állampolgársággal rendelkezők (mint már láttuk, a bolgár kitelepítések és kivándorlás révén ez egy túlnyomórészt törökökből álló százezres bázis) részt vehetnek a választásokon. Ezt kihasználva minden választásra a HÖH szervezésében (Törökország bátorítása mellett) buszok szállítják át Törökországból a szavazni kívánókat; természetesen ezt a fajta „szavazói turizmust” a bolgár pártok nemtetszése kíséri. A széles szavazóbázis mellett annak jól szervezettsége és biztos mozgósíthatósága a HÖH egyik ütőkártyája.

A 2009-es európai parlamenti választásokon Bulgáriában 10 párt és 3 koalíció indult.¹⁴ A korrupciós botrányok miatt (Bulgária 2007 óta több százmillió EU-s támogatástól esett el a pénzek felelőtlen kezelése miatt), a gyengélkedő kormánykoalíció nagy ellenfelének, a 2007-es európai parlamenti választásokat megnyerő Boyko Borissov vezette Polgárok Bulgária Európai Fejlődéséért (GERB) ígérkezett. A pénzügyi válság miatt recesszióba süllyedő gazdaság, a növekvő munkanélküliség és létbizonytalanság ezzel párhuzamosan szintén a kormánykoalíció ellen hatott, amely a Sztanisev-terv ellenére sem volt képes rendezni az ország gazdasági helyzetét.¹⁵

Mindezeknek köszönhetően a választási kampányt elsősorban az »európai ügy« vs. »nemzeti érdek« párharca jellemezte.¹⁶ Azonban a 2009-es EP-választások súlyát a rendkívül alacsony részvétel mellett megtartott 2007-esel szemben az adta, hogy néhány héttel utána országgyűlési választás következett; ezáltal ennek – mintegy főpróbaként – az induló pártok is nagyobb fontosságot tulajdonítottak, a kampányprogramban összekapcsolván mindkettőt.

A II. Simeon Nemzeti Mozgalom 2005-ös bukása után a társadalom mind nagyobb része fordult el a politikától, pontosabban egyre többen fordultak a szélsőséges jobboldali pártok felé, melyek elsősorban nacionalista retorikával szereztek meg a szavazatokat. A gazdasági válság és a kormány tehetetlensége 2009-ben ezeknek a pártoknak kedvezett, így a 2005-ben parlamentbe kerülő, Volen Siderov vezette (egyébként EU-ellenes) ATAKA mellett más szélsőséges nacionalista pártok megerősödését várták a választások előtt.

Az etnikai kártya kijátszása a bolgár társadalom polarizálódásával jár, s ugyan szavazatok ezreihez juttatja a nacionalista pártokat, de egyben indikátora is a társadalomban lévő török- (muszlim-, roma-) ellenességnek is. Reciprok folyamatként mindez a törökök (és a többi kisebbség) aktivizálódását vonja maga után; az 1980-as évek erőltetett asszimilációs projektje még ma is élénken él az érintettek emlékezetében, s kiváló mobilizációs kampányalapot szolgáltat az „erőltetett asszimiláció visszatéréséről” beszélő HÖH-nek. Az ATAKA egész kampányát a törökellenességre építette („Ne engedjük Török-

országot az Unióba!”). Szimbolikus helyen indult a kampány, a dél-bulgáriai Batak városánál, amelyet az 1876-os felkelés idején az oszmán csapatok elpusztítottak. Az állandó filippikák, amelyekben a pártelnök a török maffiáról, a törökök megerősödéséről („ötödik hadoszlop”), Törökország felelősségéről („a törökök pusztítása nélkül 80-100 milliós nemzet lennének”), és a fundamentalizmus előretöréséről beszél a török és a többi kisebbség ellen hangolja a közvéleményt. A jelszavak mellett tények is mutatják a szélsőséges csoportok erősödését: az utóbbi 2-3 évben több mint száz esetben rongáltak meg mecseteket és más muszlim épületeket.

Ezeknek köszönhetően a liberális diskurzus helyett az etnikai mobilizáció lett a Mozgalom a Jogokért és Szabadságért kampányának legfőbb alapja. Szintén szimbolikus helyet választva, a Demir Baba Tekénél, az 1980-as évek asszimilációs politikája áldozatainak megemlékezésén tartotta nyitóbeszédét Ahmed Dogan. A bevezetőjében meghirdetett jelszó: „Szavazz bizalommal, találj támogatást és védelmet!” az európai Bulgária mellett a törökség fenyegetettség-érzését használta ki, párhuzamot vonva a 20 évvel korábban történtek és a jelenben előretörő szélsőjobboldali fenyegetés között. A május végén, a kardzsali régióban tartott kampánybeszédében szintén a névváltoztatási projektekre és az asszimilációs politikára emlékeztetett.

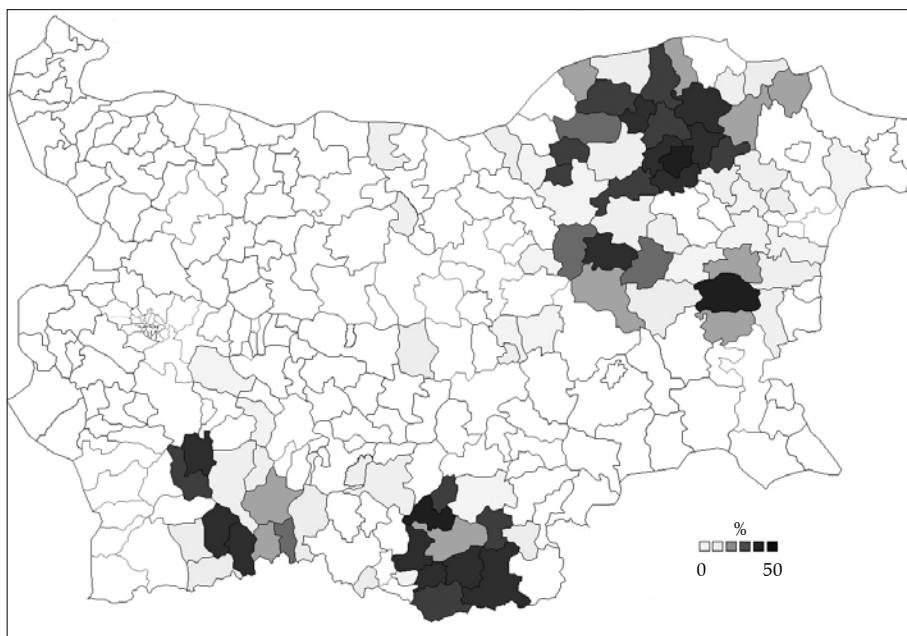
A választási eredmények

A bulgáriai európai uniós választásokra 2009. június 7-én került sor. A statisztikák fényében a 2007-es választásokhoz képest jelentős változások történtek. Az egyik leglátványosabb indikátor a részvételi arány növekedése volt: míg az első európai parlamenti választáson 29,22% volt a részvételi arány, addig ezúttal majdnem 39% volt a részvétel (ez kevéssel maradt a 43%-os EU-s átlagtól). A 17 helyért induló 10 párt, 3 koalíció és egy független jelölt közül 5 szerzett mandátumot.

Az ellenzéki, országgyűlési mandátummal nem rendelkező Polgárok Bulgária Európai Fejlődéséért Párt nyerte meg a választásokat 5 mandátummal és a szavazatok 24,36%-ával. A legnagyobb kormánypárt, a szocialista párt csak 4 mandátumot szerzett. Az ATAKA szintén jól szerepelt: 11,96%-ot kapott (ez 2007-hez képest szerény visszaesést jelentett, akkor 14% fölött szerepelt).

A HÖH 14,21%-kal 3 mandátumot szerzett, ami visszalépést jelentett a 2007-es eredményekhez képest, ahol mindenki meglepetésére kiválóan szerepelt: akkor több mint 20%-ot elérve 4 képviselőt küldhetett a parlamentbe (akkor nagy port kavart a „török párt” szereplése, különösen a szavazatszámolásakor, amikor a városi szavazatok megérkezéséig a HÖH vezetett). A párt impozáns kampánya ellenére (a Mozgalom a Jogokért és Szabadságért költött a legtöbbit az európai parlamenti választásra: 1,932 millió levát,

1. A Mozgalom a Jogokért és Szabadságért szereplése a 2007-es európai parlamenti választásokon

(Forrás: <<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/b/Bulgaria/2007-european-elections-Bulgaria.html>> letöltve 2009.09.15.)

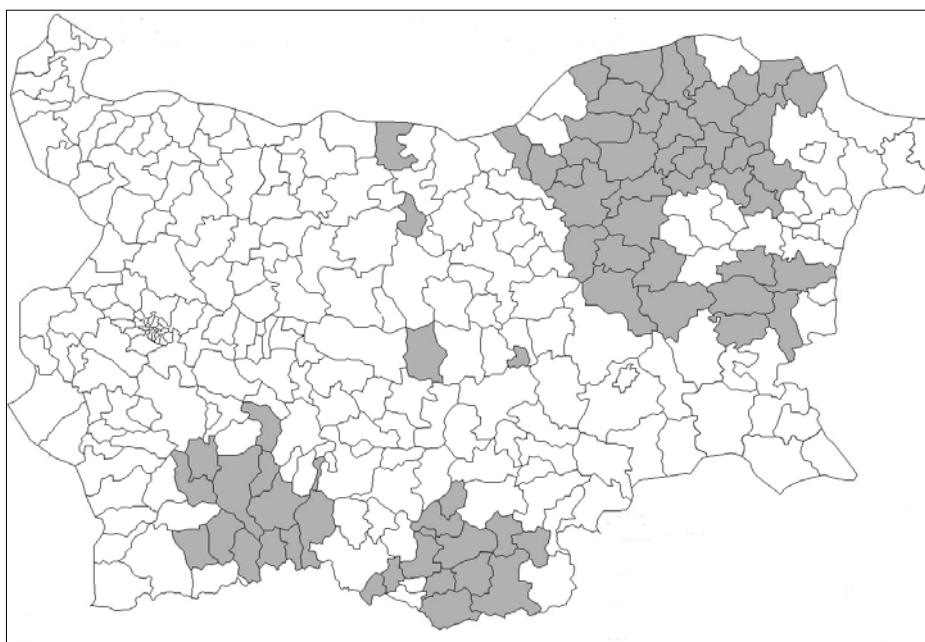
melyből 1,4 millió volt állami támogatás, a többi pedig saját forrás; a költségvetés a BSP esetében 1,516 millió leva, a győztes GERB esetében 442 ezer leva volt) 2007-hez képest enyhén csökkent a HÖH-re szavazók száma: 2007-ben 392 650 fő volt, addig 2009-ben 364 197 fő. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy a Törökországban élő bolgár állampolgárok ezúttal jóval kisebb érdeklődéssel fordultak az EP-választások felé, mint 2007-ben. Külföldön a bolgár állampolgárok csak körülbelül 50 helyen járulhattak a szavazóurnákhoz. Látni fogjuk, hogy az országgyűlési választások alkalmával jóval több szavazóhelyet kellett kialakítani a külföldön lévők számára.

Előre várható módon a párt a török etnikai területeken szerepelt a legjobban: a kardzsali tartományban 68,98%-ot (2007-ben 75%), Razgradban 58,11%-ot (63%), Szilisztrában 42,95%-ot (48,5%), Turghosvistében 46,88%-ot (52,8%), Sumenben pedig 31,5%-ot (41,7%) kapott. Az összesen 32 választókerületből 15-ben ért el 10%-nál magasabb eredményt, és a szófiai kerületet nem számítva, mindenhol legalább pár százalékos szavazatarányt sikerült kiharcolnia. Az erősen megosztott és önálló páttal nem rendelkező cigányság körében 23%-ot ért el a HÖH.

A három parlamentbe jutott képviselő 2007-hez hasonlóan ezúttal is a liberális frakcióban foglal helyet (Liberálisok és Demokraták Szövetsége Euró-

páért Képviselőcsoport). A megmérettetésen első helyen Filiz Hyusmenova jutott be, aki 2003 és 2005 között tárca nélküli miniszter volt a II. Simeon vezette kormányban. 2007-től Brüsszelben a regionális fejlesztési bizottság alelnökeként tevékenykedett.

2. A Mozgalom a Jogokért és Szabadságért szereplése a 2009-es európai parlamenti választásokon

(Forrás: <<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/b/Bulgária/Bulgária-european-parliament-election-2009.html>> letöltve 2009.09.10.)
A térkép az 5 százaléknál magasabb eredményt jelöli

Második helyen Vladko Panayotov lett európai parlamenti képviselő, aki már az előző két évet is Brüsszelben töltötte, ahol a környezetvédelmi és közegészségügyi parlamenti bizottság tagja volt (illetve több külügyekkel foglalkozó delegáció tagja).

Harmadikként Metin Kazak jutott mandátumhoz, aki ezzel a választással szintén meghosszabbíthatta európai parlamenti jelenlétét. Brüsszelben elsősorban a külügyekkel foglalkozott (Törökország, Közép-Ázsia).

Az EP-választás tehát a várakozásoknak megfelelő eredményekkel zárult: a GERB – ha nem is fölényesen, de – nyert, a kormánykoalíció pártjai pedig veszítettek népszerűségükből. A veszteség a HÖH-t sem kímélte, azonban a szavazatcsökkenés (amely csak 30 ezres volt) a Törökországból érkezők elmaradásának tudható be, szavazóbázisának jelentős részét továbbra is mozgósítani tudta. A főpróba jól sikerült, annak ellenére, hogy egy képviselővel

kevesebbet küldhetett az EP-be. Úgy tűnik, hogy sem a botrányok, sem az ország nehéz gazdasági helyzete nem kezdte ki a párt renoméját a törökség körében. Az országgyűlési választásokon erősödő nacionalista diskurzus csak felerősítette az etnomobilizációt.

Az EP után: az országgyűlési választások

A július 5-én megtartott országgyűlési választások (60%-os részvétel mellett) felülmúlták az EP-választásokon anticipált eredményeket. A GERB fölényesen, 40%-kal lett első, miközben a BSP csak 17%-ot szerzett.

A HÖH azonban minden idők legjobb eredményét elérve 38 képviselőt juttatott a szófiai parlamentbe. Bár a választáson 14,45%-ot ért el, ami hasonló eredmény az EP-hez, de szavazatait majdnem megduplázva 610 521 szavazatot kapott a továbbra is jelentős méreteket öltő törökellenes kampány ellenére.¹⁷

A sikert a szavazóbázis kiváló mozgósítása, azon belül is az állandó politikai vihart kavaró, Törökországban élő, de bolgár állampolgársággal rendelkező törökök szavazatai jelentették. A HÖH szervezésében érkező buszok több ezer embert szállítottak az urnákhoz. A járatok legfőbb célpontját adó Kardzsali régióban a választások előtt 70 ezer emberrel több választót regisztráltak, mint egy hónappal azelőtt az európai választásokra.

Emellett pedig Törökországban nyitották meg a legtöbb külföldi bolgár szavazóhelyiséget (a törvény szerint minden olyan településen, ahol legalább ezer bolgár állampolgár jelzi szavazási szándékát, ott Bulgáriának gondoskodnia kell a felállításáról): 252-ből 123-at. A 62 országban az urnákhoz járó bolgár állampolgárok 68%-a pedig a HÖH-re adta voksát (Törökországban 43 ezer ember szavazott).

A júniusi kampányban a nacionalista pártok legfőbb célpontja emiatt a szavazótoborzás lett; RZS-tagok eltorlaszolták az utat. Mindez persze az eredmények ismeretében sem volt véletlen: a Törökországban élő bulgáriai törökök több százezres tömege jelentékeny szavazati többletet jelent a HÖH számára. Már az EP-választásokon megjelenő kritikára (voltaképp olyan emberek döntenek Bulgária belügyeiről, akik nem is tudnak bolgárul; illetve mindez Törökország nyílt beavatkozásának fogható fel) a HÖH azzal válaszolt, hogy az ország törvényei lehetővé teszik minden állampolgár voksolását, és a „turista-szavazók” emiatt nem követnek el törvénysértést.

A választások – a HÖH sikeres szereplése ellenére – a kormánykoalíció távozását jelentették. A győztes GERB-vel Ahmed Dogan nem kívánt koalícióra lépni, ezáltal a Mozgalom a Jogokért és Szabadságért ellenzéki pártként néz a következő 4 év elébe.

Konklúzió

Mint láttuk, a Mozgalom a Jogokért és Szabadságért a régióban egyedülálló kisebbségi párt. A törökség évszázados kisebbségi lét és a kommunista időszak erőltetett asszimilációs politikája után a rendszerváltozás éveiben létrehozta saját szervezeteit és egyre öntudatosabban kezdte követelni jogait. Azonban a kommunista zsvikovi éra örökségeként fennmaradó „kisebbségi kártya,” a bolgár társadalomban lévő etnikai ellentétek és a többség törökellenessége továbbra is politikai törésvonalat jelent, ami a szélsőséges nacionalista pártok előretörésével tovább mélyíti a társadalomban lévő problémákat. Az EP- és az azt követő országgyűlési választáson ez az egyik központi témaként szerepelt.

Ennek a törökellenességnek és az alkotmányi nacionalizmusnak köszönhetően került egyedülálló helyzetbe a török párt: etnikai jellege helyett liberális gyűjtőpártként próbálja pozicionálni magát, ami némi sikert hoz számára, ha nem is a bolgárok, de a többi kisebbség körében, biztos szavazóbázist jelentvén számára. A régióban azon kevés kisebbségi pártok közé tartozik, amely képes növelni szavazatainak számát és arányát a választásokon.

Az EP-s választási logikának megfelelően 2009 júniusa a kormánypártok vereségét hozta, ami egy hónap múlva még látványosabban megismétlődött. A több mint 40%-ot szerző GERB esete nagyon hasonló a 2001-ben történtekkel, amikor a választások előtt alakult II. Simeon Nemzet Mozgalom aratott fölényes győzelmet a fragmentálódó bolgár pártversenyben.

A 2007-eshez képest nagyobb EP-választási részvétel a várakozásoknak megfelelően a HÖH mandátumainak csökkenését vonta maga után, azonban ezzel együtt is inkább a valós, kb. 14%-os arányhoz közelített. Ráadásul ennek köszönhetően nem tört ki olyan hisztéria az EP választások után, mint 2007-ben, ami esetleg a nacionalista pártok malmára hajtotta volna a vizet.

A 2009-es két választás egyértelműen a HÖH sikerét hozta: a kormánypártként eltöltött két ciklus, megannyi korrupciós botrány ellenére, valamint a gazdasági válság idején is képes volt növelni szavazatait, amit viszont egyértelműen etnikai jellegének hangsúlyozásával (és ehhez kapcsolódóan a választási turizmussal) tudott megtenni. Ez pedig továbbra is megkérdőjelezi a liberális legitimitás hitelességét, ami további táptalajt ad a nacionalista pártoknak a kritikára és a törökellenesség átpolitizálására, ami tovább fogja mélyíteni a bolgárok és törökök közötti ellentétet.

Bibliográfia

Atanassova, Ivanka Nedeva: The Impact of Ethnic Issues on the Security of South Eastern Europe, *Report Commissioned by the NATO Office of Information and Press* June 1999, <<http://www.nato.int/acad/fellow/97-99/atanassova.pdf> p. 9> (letöltve 2009.09.10.).

- Berend T. Iván: *Terelőúton Közép- és Kelet-Európa 1944–1990*. (Budapest, Vince Kiadó, 1999)
- Bottlik Zsolt (2008): A regionális és etnikai különbségek összefüggései Bulgáriában az ezredfordulón. *Területi Statisztika* 11. (48.) évf. 3. 334–344. p.
- Capelle-Pogăcean, Antonela – Nadège, Ragaru: En quoi les »pártis ethniques« sont-ils »ethniques«? Les trajectoires du MDL en Bulgarie et de l'UDMR en Roumanie. *Questions de Recherche / Research in Question* N° 25. (2008), <<http://www.ceri-sciencespo.com/publica/question/qdr25.pdf>> (letöltve 2009.09.10.).
- Chukov, Vladimir: The Movement for Rights and Freedom. In: Hasan Celâl Güzel – C. COM Ođuz – Osman Karatay (ed.): *The Turks*. 6. kötet (Ankara, 2002), 592–598. p.
- Eminov, Ali: *Turkish and other Muslim minorities of Bulgaria*. (London, 1997)
- Eminov, Ali: The Turks of Bulgaria (1945–1983). In: Hasan Celâl Güzel – C. COM Ođuz – Osman Karatay (ed.): *The Turks* 6. kötet, (Ankara, 2002), 584–591. p.
- Ganev, Venelin I.: History, Politics, and the Constitution: Ethnic Conflict and Constitutional Adjudication in Postcommunist Bulgaria. *Slavic Review* Vol. 63, No. 1 (Spring, 2004) 66–89. p.
- Höpken, Wolfgang: From Religious Identity to Ethnic Mobilisation: The Turks of Bulgaria before, under and since Communism. In: Hugh Poulton – Suha Taji-Farouki (ed.): *Muslim Identity and the Balkan State*. (London, Hurst, 1997) 54–81. p.
- Kantardjieva, Maria: Bulgáriai kisebbség és a bővítés, jellegzetességek, változások, kihívások. *Pro Minoritate* 2003/Tavaszi 41–49. p.
- Kardos József – Simándi Irén: *Európai politikai rendszerek*. (Budapest, Osiris, 1994)
- Lenkova, Mariana: *Minorities in Southeast Europe, Turks of Bulgaria*. Center for Documentation and Information on Minorities in Europe – Southeast Europe (CEDIME-SE) <<http://www.greekhelsinki.gr/pdf/cedime-se-bulgaria-turks.doc>> (letöltve 2009.09.10.)
- Lessenski, Marin: The New Member States and the 2009 European Parliament Elections BULGARIA: The European Debate and Politics at a Time of Economic Crisis. *EuPI Policy Brief* 2009/június, <http://www.osf.bg/downloads/File/Bulgaria_EPEuPIPolicyBriefJune2009.pdf> (letöltve 2009.09.10.)
- Melone, Albert P.: Bulgaria's National Roundtable Talks and the Politics of Accommodation. *International Political Science Review* Vol. 15, No. 3 (Jul.1994), 257–273. p.
- Petkova, Lilia: *The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian – Turkish Relations, 1947–2000*, <http://www.ethnopolitics.org/ethnopolitics/archive/volume_I/issue_4/petkova.pdf> (letöltve 2009.09.10.)
- Poulton, Hugh: *The Balkans: minorities and states in conflict*. (London, MRG, 1994)
- Poulton, Hugh: Islam, Ethnicity and State in the Contemporary Balkans. In: Hugh Poulton – Suha Taji-Farouki (szerk.): *Muslim Identity and the Balkan State*. (London, Hurst, 1997) 13–32. p.

- Poulton, Hugh: Turkey as Kin-State: Turkish Foreign Policy towards Turkish and Muslim Communities in the Balkans. In: Hugh Poulton – Suha Taji-Farouki (ed.): *Muslim Identity and the Balkan State*. (London, Hurst, 1997) 194–213. p.
- Rose, Richard – Munro, Neil: *Elections and parties in new European democracies*. (Washington, CO Press, 2003)
- Turan, Ömer: Turks in the Balkans. In: Hasan Celâl Güzel – C. C. Oduz – Osman Karatay (ed.): *The Turks*. 6. kötet, (Ankara, 2002), 559–583. p.

Internetes források

www.dps.bg
 www.electoralgeography.com
 www.europarl.europa.eu
 www.hurriyet.tr
 www.novinite.com
 www.setimes.com

Jegyzetek

- ¹ A Mozgalom a Jogokért és Szabadságért bolgár neve miatt (Dviženie za Prava i Svobodi) a bolgár szakirodalom után általában DPS néven, esetleg az angol Movement for Rights and Freedom után MRF-ként szokták jelölni. A párt etnikai jellegét és eredetét hangsúlyozandó a tanulmányban a török nevéből (Hak ve Özürlükler Hareketi - HÖH) képzett rövidítést használjuk.
- ² Atanassova, Ivanka Nedeva: The Impact of Ethnic Issues on the Security of South Eastern Europe. Report Commissioned by the NATO Office of Information and Press, June 1999, <<http://www.nato.int/acad/fellow/97-99/atanassova.pdf> p. 9> (letöltve: 2009.08.10.)
- ³ Berend T. Iván: *Terelőúton Közép- és Kelet-Európa 1944-1990*. (Budapest, Vince Kiadó, 1999) 214. p.
- ⁴ Capelle-Pogăcean, Antonela – Nadège, Ragaru: En quoi les »partis ethniques« sont-ils »ethniques«? Les trajectoires du MDL en Bulgarie et de l'UDMR en Roumanie. *Questions de Recherche / Research in Question* N° 25 . – Juin 2008 30. p. <<http://www.ceri-sciencespo.com/publica/question/qdr25.pdf>> (letöltve: 2009.08.10.)
- ⁵ Lenkova, Mariana: *Minorities in Southeast Europe*. Turks of Bulgaria Center for Documentation and Information on Minorities in Europe - Southeast Europe (CED-IME-SE) <<http://www.greekhelsinki.gr/pdf/cedime-se-bulgaria-turks.doc>> (letöltve: 2009.08.10.)
- ⁶ National Statistical Institute <http://www.nsi.bg/Census_e/Census_e.htm> (letöltve: 2009.08.15.)
- ⁷ Melone, Albert P.: Bulgaria's National Roundtable Talks and the Politics of Accommodation. *International Political Science Review* Vol. 15, No. 3 (Jul., 1994) 262. p.

- ⁸ Ganev, Venelin I.: History, Politics, and the Constitution: Ethnic Conflict and Constitutional Adjudication in Postcommunist Bulgaria. *Slavic Review*, Vol. 63, No. 1 (Spring, 2004) 70 p.
- ⁹ A párt 1990. április végi bejegyzése előtt hozott pártokról szóló törvények lényegében ugyanezt mondták ki, politikai okokból azonban Szófiában mégis bejegyezték a pártot, mivel a BSP-nómenklatúra a jobboldali tábor megosztásának eszközét látta benne. Ellenben a török párt jól szerepelt az 1990-es választáson, és ezzel egyidőben a legszervezettebb bulgáriai pártok egyike is lett, a BSP-nek nem állt érdekében egy, a Demokratikus Erők Unióját támogató párt jelenléte a parlamentben. L. Capelle-Pogăcean-Ragaru: *i.m.* 33. p.
- ¹⁰ Ganev: *i.m.* 89. p.
- ¹¹ Capelle-Pogăcean-Ragaru: *i. m.* 47. p.
- ¹² <www.dps.bg>
- ¹³ Capelle-Pogăcean-Ragaru: *i. m.* 47. p.
- ¹⁴ A résztvevők a következők voltak: „Jog, Rend és Igazság” (RZS), LIDER, Polgárok Bulgária Európai Fejlődéséért (GERB), Mozgalom a Jogokért és Igazságért (DPS – HÖH), ATAKA, „Koalíció Bulgáriáért”, Nemzeti Erők Uniója, Nemzeti Mozgalom a Stabilitásért és Haladásért (NMSP), Bolgár Szociáldemokrata Párt, Új Bolgár Demokrácia, „Kék Koalíció”, „Zöldek”, „Előre”, illetve 14.-ként a független jelölt Csavdar Nikolov.
- ¹⁵ Lessenski, Marin: The New Member States and the 2009 European Parliament elections BULGARIA: The European Debate and Politics at a Time of Economic Crisis. *EuPI Policy Brief*. 2009/június. <http://www.osf.bg/downloads/File/Bulgaria_EPEuPIPolicyBriefJune2009.pdf> (letöltve: 2009.08.25.)
- ¹⁶ Uo. 2. p.
- ¹⁷ Az ATAKA mellett a Rend, Törvény és Igazság Párt (RZS) mellett tűnt ki a törökellenesség kijátszásával; a tüntetésektől egészen a határlezárásig.